

BOTANICZNE CENTRUM BADAWCZO-WDROŻENIOWE – HISTORIA POWSTANIA

Research and Development Botanical Center – the history

Maria Jolanta SYCZEWSKA

Ogród Dendrologiczny w Przelewicach; 74-210 Przelewice 17

WSTĘP

Pałac przelewicki (fot. 1) wraz z parkiem i zabudowaniami posiadał od lat zupełnie odmienny charakter, niż inne tego typu obiekty znajdujące się na Pomorzu Zachodnim. Dzięki zamięrowaniom dendrologicznym ostatniego przedwojennego właściciela Ogrodu – Conrada von Borsiga. Przebudowy parku wg jego życzeń podjął się architekt krajobrazu – Heydenreich ze znanej firmy szkółkarskiej L. Spähta. Prace prowadzone były w latach 1933–1938. Celem przebudowy było wyodrębnienie wewnątrz ogrodowych jak np.: ogrodu skalnego, wrzosowiska (fot. 2), polany, wąwozu i źródlińska. Wprowadzony został rejestr nasadzeń, który niestety nie zachował się po wojnie. Całość kompozycji miała naturalistyczny charakter. Z tego to powodu do założenia włączano także typowe dla krajobrazu pomorskiego rośliny. Nadana wówczas formę park zachował do dziś. Niestety niedługo Borsig cieszył się swoją kolekcją. Wkrótce rozpoczęła się II wojna światowa. Pod jej koniec 13 lutego 1945 roku Borsig został rozstrzelany przez żołnierzy

Fot. 2. Wrzosowisko za czasów Borsiga (zdjęcie archiwalne)

Fig. 2. Heath in Borsig times (archival photo)

Fot. 1. Pałac przed wojną, 1930 r. (zdjęcie archiwalne)

Fig. 1. The palace before the war, 1930. (archival photo)

Armii Czerwonej i pochowany w Ogrodzie. Miejsce jego ostatniego spoczynku symbolizuje głaz ułożony pod modrzewiem przy szalase pasterskim. Borsig stworzył kolekcję dendrologiczną, która do dzisiaj stanowi podstawę prowadzenia badań rozpoczętych przez jej założyciela, a związanych z mrozoodpornością, introdukcją i aklimatyzacją roślin drzewiastych. W ten sposób na Pomorzu Zachodnim powstała wspólna baza naukowa, której walory zostały skrupulatnie wykorzystane przy tworzeniu nowych struktur edukacyjnych czy badawczych.

Fot. 3. Ruiny pałacu z 2004 r. (zdjęcie archiwalne)
Fig. 3. Ruins of the palace, 2004. (archival photo)

HISTORIA POWSTANIA

Koncepcja zagospodarowania zdewastowanego pałacu rodziła się na przestrzeni wielu lat. Przypomnieć należy, iż jeszcze w latach sześćdziesiątych obiekt był zasiedlony. Eksploatowany, a nie remontowany pałac popadł w ruinę (fot. 3). Ostatni użytkownicy musieli opuścić jego wnętrza. Przez wiele lat podziwiano piękno parku i zajmowano się jedynie utrzymaniem istniejącego drzewostanu. Dzięki opiece naukowej park przetrwał do dnia dzisiejszego i zachował się w doskonałym stanie. Pałac niestety nie miał takiego szczęścia. Na początku lat osiemdziesiątych za czasów gdy zarządcą nieruchomości był Kombinat Państwowych Gospodarstw Rolnych w Kłodzinie, opracowany został projekt odbudowy i rozpoczęto prace remontowe w samym pałacu. Miały tu powstać biura Ogrodu, muzeum przyrodnicze oraz mieszkania dla pracowników obiektu. Prace remontowe wykonywane były przez służby konserwatorskie, jednak ograniczyły się wyłącznie do zabezpieczenia obiektu. Wykonano wówczas nową konstrukcję dachu i pokryto go papą. Od 1989 roku zabezpieczony pałac od nowa popadał w ruinę. W listopadzie 1993 roku zażytkowy zespół parkowo-pałacowy, staraniem władz samorządowych przekazany został z zasobu Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa na mienie Gminy Przelewice. Rozpoczęto starania o zdobycie funduszy na remont pałacu. W oparciu o stare opracowania projektowe Biuro Dokumentacji Zabytków przekazało środki

finansowe na zabezpieczenie konstrukcji dachowej. W ten sposób zakupiono dachówkę ceramiczną, która następnie posłużyła jako pokrycie dachu.

Rodziły się coraz to nowe pomysły określające przeznaczenie obiektu. Między innymi o odbudowę pałacu ubiegała się grupa lekarzy, którzy chcieli tu stworzyć ośrodek rehabilitacji niepełnosprawnych. Do życia została powołana Rada Rozwojowo-Programowa Ogrodu, której członkowie poszukiwali sposobu na uzyskanie dofinansowania na remont. Skład Rady stanowiły władze województwa, gminy, Ogrodu oraz przedstawiciele świata nauki. Wcześniej projekt odbudowy pałacu zaadaptowano uwzględniając planowane funkcje. Tym razem założono utworzenia w pałacu Euroregionalnego Centrum Ekologicznego. Rozpoczęły się starania o dofinansowanie projektu. Uzgodniono pozwolenia na budowę. Po wielu próbach, nie udało się pozyskać żadnych środków.

W 1998 roku zawiązała się nowa organizacja społeczna p.n. Stowarzyszenie Komunalne Centrum Edukacji Ekologicznej AGENDA 21 Euroregionu Pomerania w Przelewicach, w której skład wchodziły osoby związane z działaniami na rzecz ochrony przyrody i środowiska oraz z projektami o zasięgu euroregionalnym (Euroregion Pomerania tworzą obecnie regiony przygraniczne trzech państw: Republiki Federalnej Niemiec, Królestwa Szwecji oraz Rzeczypospolitej Polskiej). Szczególne zaangażowanie w tym zespole przypisuje się Prezesowi Lechowi Pieczyńskiemu oraz całemu Zarządowi Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Szczecinie, którzy przez cały okres sprzyjają rozwojowi Ogrodu oraz edukacji przyrodniczej czy ekologicznej w województwie. Szczególnie pomagają tym, którzy podejmują trudne wyzwania w walce o środowisko i kształtowanie świadomości ekologicznej w regionie. W ten sposób Ogród staje się perełką zainteresowań całego województwa. Powstaje nowy projekt, który zakłada utworzenie w pałacu Botanicznego Centrum Badawczo-Wdrożeniowego, jako placówki o charakterze euroregionalnym. Tym razem starania kończą się powodzeniem. W 2000 roku przyznane zostaje dofinansowanie z Funduszu Współpracy Przygranicznej Polska-Niemcy PHARE CBC i rozpoczynają się procedury uruchamiające przyznane środki. Do projektu włącza się także Wojewódz-

Fot. 4. Pałac obecnie (fot. A. Stajer)
Fig. 4. The palace currently (photo by A. Stajer)

Fot. 6. Oranżeria (zdjęcie archiwalne)
Fig. 6. The orangery (archival photo)

Fot. 5. Szklarnia (zdjęcie archiwalne)
Fig. 5. The glasshouse (archival photo)

ki oraz Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska. Od 2004 roku rozpoczynają się prace budowlane, które wiosną 2006 roku zostają zakończone (fot. 4). Nowa placówka jaką było Arboretum Przelewickie została powiększona o bazę konferencyjno-szkoleniową, laboratoria biologiczne, chemiczne, bank nasion, pracownie rozmnażania *in vitro*, jak również pomieszczenia noclegowe dla gości ośrodka.

W ramach tego samego projektu przyłączono do Ogrodu 15 ha nowych terenów, z których 8 ha to szkółki produkcyjne. Na pozostałych 7 ha planowane jest utworzenie parku, stanowiącego jednocześnie osłonę dla powstającej centralnie szkółki. Nowa szkółka została podzielona na kwatery oraz wyposażona w system nawadniający.

Oprócz odbudowanego pałacu i zagospodarowania nowych terenów pod szkółki i park wybudowana została także szklarnia (fot. 5) wraz z zapleczem socjalnym dla pracowników. Szklarnia zlokalizowana jest na terenie

starej szkółki i stanowi element „linii technologicznej” przy mnożeniu *in vitro*.

Ostatnim elementem projektu Botanicznego Centrum Badawczo-Wdrożeniowego jest oranżeria (fot. 6). Na jej potrzeby została przeznaczona spalona w 1997 roku stodoła, zlokalizowana w folwarku majątku przelewickiego. Obecnie tworzony jest projekt zagospodarowania oranżerii, który zakłada aranżację śródlądową całości powierzchni. Oprócz kolekcji roślin, oranżeria posiada także dużą salę ekspozycyjną oraz kawiarnię dla gości. Z uwagi na dydaktyczno-badawczy charakter placówki, w obiekcie przewidziano również zaplecze techniczne.

PODSUMOWANIE

Zespół pałacowo-parkowy w Przelewicach już w okresie przedwojennym pełnił funkcję prywatnego obiektu badawczo-naukowego. Projekt Conrada von Borsig, utworzenia w Przelewicach kolekcji dendrologicznej, dzięki kolejnym miłośnikom przyrody jest kontynuowany do chwili obecnej. Zmieniona forma prowadzonych badań czy prac, to tylko wynik postępu technicznego i technologicznego. Przelewickie Botaniczne Centrum Badawczo-Wdrożeniowe, to placówka na wysokim poziomie, wyposażona w najnowocześniejszy sprzęt laboratoryjny, służący ochronie i ratowaniu roślinności Pomorza po obu stronach granic. Utworzenie tej placówki pozwoliło nie tylko na powstanie cennego ośrodka badań naukowych. Dzięki temu projektowi uratowano z ruin stare obiekty zabytkowe, które z pewnością podzieliły los innych obiektów o tym charakterze.

SUMMARY

It was already in the prewar period that the palace-park complex in Przelewiec functioned as a private scientific research entity. The project of Conrad von Borsig to create a dendrological collection in Przelewiec is still continued thanks to his followers – nature lovers. The only visible change is in the manner the research and works are carried out mainly due to technological and technical advancement.

Research and Development Botanical Center in Przelewiec is an institution of the highest quality equipped with a state-of-the-art laboratory equipment used to protect and rescue vegetation of Pomerania region on both sides of the

border. Creation of this institution not only resulted in a valuable scientific research center but also enabled to save from ruins old historical sights otherwise doomed.

LITERATURA

Chylarecki H., Chudecki Z., Koćmit A., Niedźwiecki E., Swiło Ł. 1997. Arboretum Przelewickie egzotyczny ogród na Ziemi Pyrzyckiej, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków, Gdańsk.

Lebender E. 2003. Ein Dorf und Rittergut in Hinterpommern. Prillwitz im Krs. Pyritz und seine 650jährige Geschichte, nakład własny: Eberhard Lebender, Eulenkamp 2, 21465 Wentorf.